

ALEKSANDRA ANCEROWICZ

Motyw nadziei w twórczości Igora Talkowa

The motif of hope in the works of Igor Talkov

Abstract. The aim of this paper is to present the literary theme of hope in the works of the Soviet Russian rock poet Igor Talkov (1956–1991). The poet's poems as well as fragments of texts from the author's prose serve as examples. In the course of analyzing the literary legacy of the composer, the author of the article distinguishes the following images of hope: the theme of hope conditioned by striving to fulfil his role in a dignified way in the arena of life; the theme of hope for the immortality of the poet's fame and poetry; an inverted image of hope, interpreted as a loss of delusions; the theme of hope leading to victory in the unequal struggle of two ambivalent forces: Good and Evil; the theme of hope which is faith in a better life. Moreover, the conducted research shows that the poet, recalling the literary image of hope in his work, repeatedly referred to biblical texts and the works of the authors of the Golden Age, which, as works by Igor Talkov, allows to distinguish another characteristic feature of the presented speech master.

Keywords: hope, rock poetry, Igor Talkov, faith, intertextuality

Aleksandra Ancerowicz, Higher School of National Economy in Kutno, Kutno – Poland, ancerowicz.a@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-1317-3870>

Rosyjska poezja rockowa, cechująca się ideowym nonkonformizmem i alternatywnością, już na początkowym etapie swego rozwoju okazała się nie tylko protestem, ale także sposobem przekazywania zabronionych i pozaoficjalnych informacji, których artyści nie mogli wyśpiewać bezpośrednio. To dzięki tekstom rockowych utworów społeczeństwo mogło krytykować codzienność, ujawniać swoje pragnienia i wyjawiać najskrytsze oczekiwania. Wśród autorów reprezentujących powyższy nurt niewątpliwie warto wymienić Igora Władimirowicza Talkowa (1956–1991), radzieckiego i rosyjskiego poetę, piosenkarza, aktora, założyciela i frontmana grupy muzycznej Спасательный круг. Tragicznie zmarły artysta zadziwiał słuchaczy i adresatów swoich kompozycji kontrowersyjnymi tekstami i zaskakującym performancem, w którym najczęściej, przy wykorzystaniu różnych technik wizualnych i elementów teatru, muzyki, poezji i tańca, przedstawiał autorskie programy artystyczne. Do jego najpo-

pularniejszych spektakli teatralnych należało widowisko *Суд* (1991), którego główną ideą było osądzenie organizatorów rewolucji październikowej z 1917 roku oraz kolejnych przywódców państwa radzieckiego (Tal'kov, źródło elektroniczne). Autor *Памяти Виктора Цоя* niejednokrotnie w swych utworach zwracał szczególną uwagę na okres komunizmu w Związku Radzieckim, a także na problemy gospodarcze, społeczne i ekonomiczne, występujące w okresie przemian politycznych w ZSRR przed jego upadkiem.

Я – бард. Я пишу и пою песни о том, что меня волнует. Свобода творчества – мой принцип, а принадлежность к любой политической партии или организации обязывает следовать определенному уставу и правилам. Мой метод борьбы с несправедливостью и со злом, за правду и добро – мои песни. Мой долг – максимально донести до ума и сердца слушателя то, о чем болит и кричит моя душа (Tal'kov 53–54).

Poeta, którego rozkwit twórczości przypada na lata 80. XX wieku, był osobą głęboko wierzącą, czego wyrazem są jego utwory poświęcone tematyce religijnej. Nie ulega wątpliwości, że symbolika biblijna oraz liczne odwołania intertekstualne do Starego i Nowego Testamentu stanowią nieodłączny element większości jego wierszy. Warto wziąć pod uwagę fakt, iż impulsem do powstawania nowych utworów była przede wszystkim historia Rosji, którą tak bardzo pasjonował się młody artysta. Talkow, pisząc i oddając w ręce czytelników i słuchaczy coraz to nowe kompozycje, starał się korzystać z różnorodnych źródeł archiwalnych, aby móc wiernie odtwarzać dawne blaski i cienie swojej ojczyzny. W bogatym jak na tak krótki okres twórczy dorobku literackim poeta poruszał problematykę historii narodu, słuszności komunistycznych postulatów i dezyderatów, ukazywał tematykę związaną z armią carską. Kontrowersyjny artysta wielokrotnie w swoich tekstach i publicznych wystąpieniach przywoływał przywódców Związku Radzieckiego – Włodzimierza Lenina, Leonida Breżniewa czy Michaiła Gorbaczowa. Jednak charakterystyczny dla twórczości Igora Talkowa i interesujący w aspekcie dalszych badań literaturoznawczych pozostaje fakt, iż poeta nigdy w swoich utworach nie wymienia nazwiska Józefa Stalina.

By w pełni zrozumieć twórczość artysty, warto zapoznać się z jego biografią, gdyż w większości jego utworów podmiot liryczny stanowi *porte parole* autora. Kluczem do interpretacji tekstów poety może okazać się jego *opus vitae* – *Монолог. Стихи. Воспоминания. Дневники (Monolog. Wiersze. Wspomnienia. Dzienniki, 1992)*¹. Nie ma wątpliwości, iż jedną z wielu dominant twórczości zmarłego poety jest powtarzalność i różnorodność motywu nadziei, występującego szczególnie w liryce refleksyjno-filozoficznej, patriotyczno-obywatelskiej i autotematycznej.

¹ Wersje tytułów w języku polskim podano w przekładzie własnym autorki.

Dotychczasowy przegląd publikacji naukowych i krytycznoliterackich dowodzi, iż twórczość Talkowa nadal pozostaje poza głównym nurtem badań polskich i rosyjskich rusycystów, o czym świadczą nieliczne prace badawcze poświęcone twórczości poety². Ponadto, w opublikowanych do tej pory materiałach naukowych nie odnotowano wyczerpującej analizy twórczości Igora Talkowa.

Chociaż słowo nadzieja w tekstach poety pojawia się niezbyt często, to występujące w nich jej obrazy są różnorodne i wieloaspektowe. Z jednej strony jako pojęcie typowo abstrakcyjne, nadzieja odznacza się swoistą dynamiką, przeważnie pojawiając się w triadzie: wiara, nadzieja i miłość. Z drugiej strony nadzieja staje się ważnym elementem uczuć i cnót kształtujących doznane cierpienia i żal. Niewątpliwie istotną jej cechą ukazaną w pisarstwie Talkowa jest kierowanie jednostki ku lepszej przyszłości, ku temu, czego człowiek jeszcze nie osiągnął.

Analiza wybranych utworów artysty pozwoliła na wysunięcie hipotezy, że charakterystyczna dla twórczości poetyckiej Talkowa staje się nadzieja na godne wypełnienie swej misji dziejowej. Widać to na przykładzie takich utworów jak: *Памяти Виктора Цоя (Pamięci Wiktora Coja, 1990)* i *Я вернусь (Wróćę, 1991)*. Podmiot liryczny utworu poświęconego zmarłemu autorowi *Легенды* to młody artysta, profeta, który wiąże etos poety wieszczą z wizjonerstwem. W jego mniemaniu poeci są boskimi posłańcami realizującymi ziemski plan wyznaczony człowiekowi przez Najwyższego Stwórcę:

Поэты не рождаются случайно,
Они летят на Землю с высоты,
Их жизнь окружена глубокой тайной,
Хотя они открыты и просты (Tal'kov 276)³.

W przywołanym utworze Talkow przedstawia mistrzów słowa, muzyków, aktorów jako krzepicieli ludzkich dusz, uginających się pod brzemieniem reżimu komunistycznego. „Ja” liryczne, z którym utożsamia się twórca, żarliwie wierzy, iż większość predystynowanych przez Boga poetów-proroków stanowią wybitne jednostki, będące nie tylko błyskotliwymi wizjonerami, ale także duchową nadzieją narodu. Wieszczę ci obdarzeni nadprzyrodzonym geniuszem literackim i niezwykłą zdolnością prorokowania stają się duchowymi przywódcami ludu. Mimo wielkiej indywidualności i nierozzerwalnej więzi z Najwyższą Siłą, ziemską wędrowną boskich wysłanników okupiona jest cierpieniem i krzywdą. Wielcy twórcy umierają przedwcześnie, najczęściej tragicznie, jednak nigdy nie gaśnie

² Do najważniejszych prac badawczych poświęconych twórczości poety należą m.in.: Izmajlova 2011; Ničiporov 2003; Hodanov 2000.

³ Wszystkie wiersze Igora Talkowa cytowane są według wydania: Tal'kov 2002, stąd przy cytatach podaję jedynie numer strony z tego wydania.

w nich nadzieja na wypełnienie przykazanej im przez Króla Niebios funkcji⁴. To właśnie oni, głosząc najgłębsze prawdy moralne, będą w zdezorientowanym i zastraszonej społeczności ducha walki oraz nadzieję na osiągnięcie wolności i prawa do lepszej przyszłości. Jednocześnie ukazują, za pośrednictwem tekstów literackich, martyrologię ciemzonego społeczeństwa rosyjskiego jako moralnie wyższego nad despotyczną władzą radziecką:

Глаза таких божественных посланцев
 Всегда печальны и верны мечте.
 И в хаосе проблем их души вечно светят тем
 Мирам, что заблудились в темноте.

Они уходят, выполнив задание,
 Их отзывают высшие миры,
 Неведомые нашему сознанию.
 По правилам космической игры.

Они уходят, не допев куплета,
 Когда в их честь оркестр играет туш:
 Актеры, музыканты и поэты –
 Целители уставших наших душ (Tal'kov 276).

Niewątpliwie warto również przytoczyć ostatnią, szóstą strofę wiersza, stanowiącą prorocstwo poety, który wieszczy własną śmierć (utwór *Памяти Виктора Цоя* został napisany niespełna rok przed zabójstwem Igora Talkowa w 1991 roku):

А может быть, сегодня или завтра
 Уйду и я таинственным гонцом
 Туда, куда ушёл, ушёл от нас внезапно
 Поэт и композитор Виктор Цой (Tal'kov 276).

Poeta wyraża nadzieję, że jego nieunikniona i nagła śmierć, będąca częścią boskiego planu, nabierze także znaczenia mistycznego i stanie się zwieńczeniem misji dziejowej wyznaczonej przez Opatrzność. Wiara w moc zesłaną przez Stwórcę mistrzom pióra nie zostanie zniszczona nawet w momencie, gdy wydaje się, że bieg wydarzeń jest pozostawiony przypadkowi.

⁴ Por. „Спев одну эту строчку, Виктор Цой мог уже больше ничего не петь. Он сказал все. Просто и гениально. До сих пор мне непонятна смерть Цоя; предполагаю, что он был проводником Белых сил и явно не успел выполнить возложенную на него миссию. Он ушел внезапно. Я думаю, что, на какое-то мгновение расслабившись, он потерял контроль над собой и открыл, таким образом, брешь в энергетическом поле защиты, причем сделал это так неожиданно, что Белые не успели среагировать, тогда как Черные среагировали мгновенно. Цоя нет, как нет и Высоцкого” (Tal'kov 16).

W tekście *Я вернусь*, uznawanym za literacki testament Talkowa, poeta wyraża głęboką nadzieję na poprawę sytuacji w swojej ojczyźnie, zarówno na gruncie politycznym, ekonomicznym, jak i społecznym. Bohater liryczny, odwołując się do idei mesjanizmu, wierzy we własne zmartwychwstanie i jednocześnie, uwarunkowany nim, powrót do kraju „geniuszy”, będący ostatecznym zakończeniem walki twórcy o wolność narodu z wrogami ojczyzny:

Я завтра снова в бой сорвусь,
Но точно знаю, что вернусь,
Пусть даже через сто веков
В страну не дураков, а гениев.
И, поверженный в бою,
Я воскресну и спою
На первом дне рождения страны,
вернувшейся с войны (Tal'kov 277).

Podmiot liryczny utworu głęboko wierzy w posłannictwo dziejowe narodu rosyjskiego i ma jednocześnie przeświadczenie, iż on sam jest „bożym pomazańcem”, który poprzez własne męczeństwo, osobiste cierpienia, a w ostateczności śmierć doprowadzi do przyszłego odrodzenia ojczyzny. Obecny w niniejszym tekście mesjanizm⁵ stanowi niewątpliwie jedną z dominant tematycznych twórczości Talkowa, szczególnie w odniesieniu do tekstów powstałych w latach 1988–1991. Analiza niniejszego motywu w tym aspekcie wykazuje tożsamość pomiędzy pragnieniem służenia ojczyźnie i osiągnięcia postawy prometejskiej a wizją własnego zmartwychwstania, będącego intertekstualnym nawiązaniem zarówno do utworów okresu romantyzmu rosyjskiego, jak i światowego. Ponadto warto zauważyć, że autor łączy spełnienie nadziei z wyobrażeniem własnego „zmartwychwstania”, przejawiającego się trwałością i wieczną świetnością jego twórczości literackiej, którą pozostawia przyszłym pokoleniom. Poetycka wola Talkowa stanowi również formę buntu skierowaną przeciwko światu. Artysta głęboko wierzy, iż dzięki swej twórczości jest w stanie doprowadzić do odrodzenia ojczyzny i wyswobodzenia jej od fałszu, niegodziwości i okrucieństwa (Ancero-

⁵ Analizując teksty z ostatniego etapu twórczości Igora Talkowa (lata 1988–1991), paradoksalnie wydaje się, że to poeta stworzył swojego poprzednika i tym samym zdefiniował obraz mesjanizmu. Zgodnie z koncepcją intertekstualności dotyczącą wpływów i zależności ideowych, zdefiniowaną przez Wacława Borowego (Borowy 46), w hipertekście *Я вернусь* możemy znaleźć jawne odwołania nie tylko do romantycznego mesjanizmu, ale przede wszystkim do jednej z jego podstawowych nadziei – epoki mesjańskiej, zapowiadającej ustabilizowanie sytuacji na Ziemi, w której będzie królował mesjasz, przynoszący równość, braterstwo i unicestwienie zła (por. także z fragmentem Księgi Zachariasza 9, 12 – „Wróćcie do warownego miejsca, wygnańcy, oczekujący z nadzieją! Dzisiaj cię o tym zapewniam, że cię nagrodzę w dwójnasób”). Ci, którzy mają nadzieję na nadejście epoki mesjańskiej, są „więźniami” własnej nadziei.

wicz 95–97) (por. fragment *soliloquium* Talkowa *Монолог. Стихи. Воспоминания. Дневники*):

Песни гражданского содержания – мой метод борьбы с несправедливостью, ложью, злом, и, несмотря ни на какие препятствия, я буду бороться до конца. Я знаю, люди слышат меня, я вижу реакцию на праведный гнев за Русскую землю в их глазах и чувствую поддержку миллионов рук. Русский народ – самый несчастный в истории человечества, но и самый выносливый, терпеливый, мужественный, история Русской земли тому подтверждение, как и то, что мы до сих пор еще живы. Пора вырваться из замкнутого Красного круга, из черных цепей, сковавших страну в Октябре семнадцатого (Tal'kov 42).

Prezentowana postawa stanowi intertekstualne nawiązanie do postaci antycznego Prometeusza, tytana przeciwstawiającego się Zeusowi (bunt Prometeusza stał się możliwy dzięki jego wielkiej i szczerzej miłości do ludzi). Młody buntownik w imię swojej ojczyzny, niczym mitologiczny bohater dramatu Ajschylosa, gotów jest walczyć o odrodzenie ducha ludu – o ukochaną Rosję.

Analizując lirykę autotematyczną Igora Talkowa⁶, zwłaszcza utwory powstałe w latach 1988–1991 (*Памяти Виктора Цоя, Я вернусь*), można wyodrębnić obecność motywu nadziei na osiągnięcie nieśmiertelności poezji i poetyckiej chwały, który nierozdzielnie łączy się z antycznym motywem *exegi monumentum*. Podmiot liryczny wspomnianych utworów (*porte parole* autora) to mistrz słowa, żywiący nadzieję, iż teksty, które wyszły spod jego pióra, odbiją się szerokim echem wśród grona odbiorców zarówno literackich, jak i muzycznych.

W tym kontekście analiza pozwoliła na wyodrębnienie nawiązania intertekstualnego pomiędzy hipertekstem Igora Talkowa a pieśnią Horacego *Exegi monumentum aere perennius* (Horacy, źródło elektroniczne). Bohaterem lirycznym antycznej pieśni jest wybitny poeta (utożsamiany przez krytyków literackich z autorem pieśni), świadomy nieśmiertelności własnej twórczości. W końcowej apostrofie utworu Horacy zwraca się do Melpomeny z prośbą o nałożenie mu na skroń wieńca laurowego – symbolu wielkości i talentu. W epicedium *Памяти Виктора Цоя* Igor Talkow, podobnie jak Horacy, ma nadzieję, iż nie tylko on, ale i współcześni mu poeci osiągną, poprzez swoją twórczość, sławę i nieśmiertelność, a ich utwory pozostaną swoistym, wciąż aktualnym testamentem poetyckim dla przyszłych pokoleń. Wyrazem nadziei jest wprowadzony przez autora symbol wianka, będący metaforycznym atrybutem współczesnego poety. Warto zauważyć, że oznaką nadziei Talkowa staje się nie wieniec laurowy okazałych rozmiarów, a zwyczajny wianek⁷, spleciony z polnych kwiatów. Rosja w czasach

⁶ Por. z tekstem *Три дома (Trzy domy, 1985)* – „Третий дом – дом родной, / родной до боли, но не мой, / в этот дом вхожу я не дыша... / В нем живет моя душа” (Tal'kov 216).

⁷ W kontekście wykorzystania przez Igora Talkowa modelu poety laureatusa niezbędne i istotne dla dalszej interpretacji jest wyjaśnienie, za Władysławem Kopalińskim (Kopaliński 463–464),

współczesnych poecie została ograbiona z wartości kulturowych, tradycji, wzorców moralnych, stąd wianki, którymi honorowani byli artyści, stały się uboższe⁸:

В лесах их песни птицы допевают,
В полях для них цветы венки совьют,
Они уходят вдаль, но никогда не умирают,
И в песнях, и в стихах своих живут (Tal'kov 276).

Niewątpliwie Igor Talkow pokładał ogromne nadzieje w poezji, w której akcie tworzenia uczestniczy boska moc. To właśnie za pośrednictwem tekstu pisanego, a następnie deklamowanego przed publicznością w czasie koncertów i występów publicznych poeta mógł przekazywać poglądy i prawdy zbliżające odbiorcę do poczucia sprawiedliwości, zasad religijnych i wiary w Boga. Dlatego też, z punktu widzenia Talkowa, akt twórczy artysty jest analogiczny do procesu twórczego ponadziemskiego kreatora świata.

Шедевры рождаются в тишине, наедине с Богом. Затем они выносятся на суд зрительских симпатий, как принято сейчас говорить. На самом же деле – это не суд, а монолог души поэта, обращенный к зрительской аудитории ради того, чтобы донести до ума и сердца слушателей высокие понятия правды, любви, вечности. И чем совершеннее произведение искусства, тем уже круг, воспринимающий его умом и сердцем. Так вот, сверхзадачей людей, наделенных даром Божиим, всегда было и является расширение этого круга до максимальных пределов, обращение людей в праведную веру в Светлое и Чистое (Tal'kov 43).

W swoim dorobku poetyckim autor wypracował rodzaj samowystarczalnego manifestu osobowości twórczej, będącego jednocześnie próbą walki z nieobiek-

symbolu wieńca splecionego z kwiatów. Autor *Słownika symboli* oprócz znaczenia zwycięstwa, koronacji, oddania czci, nadaje wieńcowi symbolikę śmierci, żałoby, ubóstwa. Polne kwiaty oznaczają również niewinność i wytrwałość. Talkow poświęca wieńiec z polnych kwiatów tragicznie zmarłym poetom. Jest on u niego zapowiedzią przedwczesnej i nieuchronnej śmierci mistrzów słowa. Ubóstwo reprezentowane przez ten symbol odzwierciedla ich egzystencję. Młodzi artyści często cierpieli z powodu niedostatku. W imię swojej poetyckiej misji ci „boscy wysłannicy” musieli poświęcić rodzinę, przyjaciół, własne dobra materialne, a nawet wolność i życie. Za życia ich twórczość nie była doceniana przez krytykę literacką, często z powodów politycznych. Artyści byli traktowani z pogardą (wieńiec z polnych kwiatów jest też symbolem dyskryminacji poety w społeczeństwie, zwłaszcza w kręgu literackim).

⁸ Warto zauważyć, że przejście przez Talkowa modelu poety laureatusa z pieśni horacjańskiej interpretowane jest w oparciu o demonizację przeprowadzoną według koncepcji Harolda Blooma (Bloom 100). W utworze poświęconym Wiktorowi Cojowi Talkow, kreując wizerunek poety (w tym jego charakterystyczne atrybuty), zaciera w ten sposób oryginalność hipotekstu, wraz z użytą w nim symboliką wieńca lauowego. Poprzez taki zabieg intertekstualny osiąga wyjątkowość i niekonwencjonalność w ujęciu obrazu poety laureatusa, a jednocześnie, zupełnie nieumyślnie, uwypukla niezwykłość twórczości swojego poprzednika – w tym przypadku Horacego i późniejszych autorów wykorzystujących powyższy symbol.

tywną krytyką skierowaną pod jego adresem. Tekst literacki stawał się dla młodego poety antidotum na krytykę opinii publicznej, a także źródłem nadziei na pokonanie życiowych przeszkód. Przeciwnicy Talkowa wielokrotnie zarzucali mu tworzenie utworów godzących w dobre imię władzy i podżegających społeczeństwo do buntu skierowanego przeciw ustanowionym zasadom. Krytycy nie doceniali jego warsztatu literackiego, traktując go jako zbuntowanego, niepokornego człowieka, niezwiązanego ze środowiskiem pisarskim. Wiele osób z kręgu artystycznego bało się podjąć współpracę literacką czy muzyczną z autorem *Россуи*, twierząc, iż publiczne kontakty z nim mogą zaszkodzić ich dalszej karierze. Do dziś wielu artystów łączy Igora Talkowa z typem *poète maudit*. W utworze *Спасательный круг (Коло ратункове, 1989)*, należącym do liryki bezpośredniej, podmiot liryczny, posługując się symboliką sztormu, odzwierciedlającego jego dotychczasową sytuację życiową, skarży się na niesłuszne, krzywdzące opinie innych wykonawców i mistrzów słowa, a także na poczucie wyobcowania w środowisku artystycznym:

Штормит океан, накалившись от безумных страстей
Гонит ветер тучи смутных вестей
Над головой, над головой.
Со дна поднялась и на гребне волн отправилась в путь
Океана потаённая суть
Плотной стеной, плотной стеной.

Спасательный круг
На тебя одна надежда, мой друг.
Ты держи меня, не дай утонуть
Океан грозит бедою.
Спасательный круг
Ты молитвами моими упруг
И, сжимая осторожно мне грудь
Поднимаешь над волною.

Спасательный круг, я вдыхал в тебя труды многих лет
Говорят, что я крамольный поэт
Пусть говорят, Бог им судья.
Придут времена, и подует освежающий бриз
И оценят наш сегодняшний риск
Наши друзья, наши друзья (Tal'kov 121).

Bohater liryczny, znajdując nadzieję i pocieszenie w akcie tworzenia nowych tekstów, odrzuca słowa swoich oskarżycieli. Poeta wierzy, że nastąpi czas, kiedy jego oponenti staną przed Sądem Ostatecznym i zostaną rozliczeni ze swych uczynków w obliczu Boga. Poezja jest zatem dla poety tożsama z poczuciem nadziei na pokonanie nieobiektywnej krytyki, a także staje się kołem ratunko-

wym („спасательный круг”) w sytuacjach przełomowych. Interpretując wiersz Talkowa, można odnaleźć nawiązania intertekstualne do poezji autotematycznej Aleksandra Puszkina. Szczególną uwagę należy zwrócić na następujące utwory: *Поэт* (*Poeta*, 1827), *Чернь* (*Poeta i czern*, 1828), *Поэты* (*Do Poety*, 1830) (Puškin, źródło elektroniczne). We wspomnianych tekstach wielki poeta epoki romantyzmu przeciwstawia natchnionego mistrza słowa krytyce, nierozumiejącej głoszonych przez niego prawd (Mucha 233), występuje przeciw ówczesnemu stereotypowi pisarza jako zwykłej jednostki żyjącej jedynie codziennymi sprawami zbiorowości. Talkow zapożycza zatem od Puszkina literacki obraz nadziei poety, tożsamy ze sztuką tworzenia poezji.

Analizując twórczość Talkowa, należy zwrócić szczególną uwagę na obecność odwróconego motywu nadziei, interpretowanego jako utrata złudzeń i strach przed nieznaną, niepewną przyszłością. Powyższa tematyka została przedstawiona w utworach *Россия* (*Rosja*, 1989) i *Родина* (*Ojczyzna*, 1991). W liryce obywatelskiej obraz zwątpienia, rezygnacji i niewiary w możliwość powrotu Rosji do lat świetności występuje w tekstach powstałych na ostatnim etapie twórczości kompozytora⁹. W utworze *Россия*, podmiot liryczny utracił nadzieję na przywrócenie ojczyźnie minionej świetności. Należy zauważyć, że poeta przeciwstawia świetlaną przeszłość szarej teraźniejszości. Bohater wspomnianego tekstu poszukuje duchowych podstaw bytu, a także uporczywie próbuje odnaleźć złoty środek, który odmieni losy współczesnej Rosji. Jego zdaniem, sytuacja w ojczyźnie nie prowadzi do stabilizacji, ale coraz skuteczniej wprowadza społeczeństwo w stan marazmu. W tym kraju upada nie tylko gospodarka, ale także tradycje ludowe, duch rosyjski, a nawet religia, która wówczas była całkowicie zakazana. Poeta zestawia komunistyczny reżim z „krwawym carem”, dokonującym egzekucji własnej ojczyzny:

Разверзлись с треском небеса¹⁰,
И с визгом ринулись оттуда,
Срубая головы церквам
И слава нового царя,

⁹ Trzeba nadmienić, iż nie we wszystkich utworach poety z ostatniego okresu twórczości odnajdziemy taką dekadencją postawę. Pod koniec drogi poetyckiej Talkowa w jego utworach wiodącą rolę ponownie odgrywa nadzieja na odrodzenie ukochanej ojczyzny (dotyczy to tekstów napisanych po 1990 roku). Autor w swej liryce obywatelskiej rezygnuje z dekadencją postawy bohatera lirycznego, naznaczając go cechami tożsamymi z modelem poety proroka i *poète inspiré*.

¹⁰ W utworze *Россия* literacki motyw nadziei można również interpretować jako apokaliptyczną wizję przyszłości, będącej obrazem źródła nadziei dla człowieka wierzącego. Podmiot liryczny może wpatrywać się w nią jako w ostateczną realność i na tej podstawie kreować swą ziemską wędrówkę [por. z osobistymi zapiskami Igora Talkowa zawartymi w jego *soliloquium* *Монолог. Стихи. Воспоминания. Дневники* (Tal'kov 9–45)].

Новоявленные иуды.
 Тебя связали кумачом
 И опустили на колени,
 Сверкнул топор над палачом,
 А приговор тебе прочел
 Кровавый царь, великий... гений (Tal'kov 11–12).

W utworze *Родина* podmiot liryczny ukazuje swoją ojczyznę jako kobietę ubraną w żałobny strój żebraczki, przymusowo okrytą kostiumem Arlekiina. Poeta zwraca uwagę na cierpienia i udręki bohatera lirycznego żyjącego w realiach ograbionej, wyniszczonej, pozbawionej moralności i tradycji Rosji (Ničiporov 139–143):

Ты – чужая и своя,
 Ты – моя и не моя,
 Ты – не мачеха, не мать,
 И не знаю, как назвать.
 Как мне звать тебя, скажи,
 Онемевшая от лжи,
 Едва живая от угроз
 И ослепшая от слез

Обрядили тебя негодяи в наряд Арлекино
 И на место короны напялили красный колпак.
 И стоишь ты на паперти нищей
 И просишь подаюния у мира.
 Разве не так?
 Родина моя (или не моя)
 Скорбна и нема (Tal'kov 272).

Rozgoryczony bohater utworu stawia na szali dwa przeciwstawne, targające nim uczucia – miłość do ojczyzny, patriotyzm oraz gniew skierowany przeciw władzy i popierającemu ją społeczeństwu („А великие сыны, / Что тобою рождены, / Молча смотрят с облаков / На державу дураков”) (Tal'kov 272). Z kraju wszechogarniającego marazmu nie ma już możliwości ucieczki. Podmiot liryczny tkwi w przeświadczeniu, że jego ojczyzna na zawsze zostanie zniszczona przez ogień komunistycznej zagłady, a wraz z nią spłoną wielcy poeci, niosący w swych utworach ukojenie dla narodu oraz prawdę o martyrologii współczesnych Rosjan.

W utworze *Папыс* (Żagiel, 1991), należącym do liryki filozoficznej, występuje motyw nadziei prowadzącej do zwycięstwa w nierównej walce przeciwstawnych sił Dobra i Zła. Tu nadzieja wyrażona została za pomocą symbolu – żagla, który można odczytać jako wyraz wygranej walki toczącej się na egzystencjalnej arenie wewnętrznych przeżyć podmiotu lirycznego:

Белеет парус в тишине.
Белеет, на волнах качаясь.
Он подарил надежду мне,
Надежда – этот белый парус.
Из плена вечной суеты
Моя мечта к нему стремится,
Чтоб в свете утренней звезды
С рассветом в небе раствориться (Tal'kov 280).

Już tytuł utworu stanowi nawiązanie (realizowane przez paratekstualność, jeśli posłużyć się koncepcją Gérarda Genette'a) do tytułu liryku Michaiła Lermontowa *Żagiel* (1832) (Lermontov, źródło elektroniczne). Bohater tekstu Talkowa, podobnie jak bohater Lermontowa, nie pragnie odnaleźć źródła szczęścia. Mężczyzna wyraża jedynie głęboką nadzieję na ucieczkę przed szerzącym się w świecie złem. Poeta, wykorzystując symbolikę żagla, przedstawia życie młodego pisarza, świat jego przeżyć wewnętrznych, który nacechowany jest namiętnościami, różnorodnymi emocjami, nadzieją na zrozumienie egzystencjalnych prawd rządzących światem. Ideą autora było pokazanie wewnętrznej walki i twórczego buntu. To właśnie symbolika żagla, zapożyczona od Lermontowa, odzwierciedla wiarę w odkrycie celu i sensu życia. Warto zwrócić uwagę, iż podmiot liryczny wykreowany przez Talkowa ma nadzieję na poznanie teodycei i znalezienie odpowiedzi na pytania związane z pochodzeniem zła, bo przecież świat został stworzony przez teoretycznie sprawiedliwego i miłosiernego Boga.

Z początkiem lat 80. ubiegłego wieku Talkow rozwijał swoje pierwsze, jeszcze nieukształtowane zainteresowanie tematyką religijną, problemami wiary, polemiką z Bogiem i przeżyciami mistycznymi, które nierozzerwalnie łączą się z motywem nadziei. Nie ulega wątpliwości, że w utworach *Всему своё время* (*Wszystko ma swój czas*, 1982) i *Преданная подпуза* (*Oddana przyjaciółka*, 1984) można wykazać obecność motywu nadziei tożsamego z wiarą w lepsze życie. Na przykładzie wymienionych tekstów zostaje ukazana nadzieja, która pomaga człowiekowi realizować boski plan dotyczący ziemskiego bytu. Podmiot liryczny w obu utworach traktuje nadzieję jako towarzyszkę życia w czasie ziemskiej wędrówki. Poeta podkreśla, iż wszystko w życiu ma swój czas, a ludzie (pojawia się tu nawiązanie intertekstualne do motywu *theatrum mundi*) są jedynie marionetkami grającymi w sztuce wyreżyserowanej przez Najwyższego Stwórcę. W tekście *Всему своё время* podmiot liryczny, prowadząc dywagację z samym sobą nad sensem ziemskiej egzystencji człowieka, uwzględnia istotę i słuszność jego emocji w momencie granicznej sytuacji życiowej:

Бывают часы, бывают и дни и даже года,
Когда не везёт, никак не везёт, ну просто – беда.
Нигде и ни в чём, ни ночью, ни днём – хоть смейся, хоть плачь.

И крутимся мы и вертимся мы в плену неудач.
 Но мы забываем, когда изнываем от бед и забот,
 Что всему своё время, всему своё время, всему свой черёд.
 Немного терпенья, исчезнут сомненья – и снова на взлёт.
 Всему своё время, всему своё время, всему свой черёд!
 И если с тобою играет судьба, не надо грустить (Tal'kov 140).

W utworach Talkowa można zatem odnaleźć odwołania intertekstualne do literackiego motywu *vanitas*, sięgającego swymi korzeniami Księgi Koheleta, traktującej o tym, że wszystko, wszelka radość i piękno, które istnieją na ziemi, ostatecznie podlegają śmierci i są tylko chwilą przemijającą – *vanitas vanitatum et omnia vanitas*. Należy zwrócić uwagę, że wspomniany motyw marność może być interpretowany dwuznacznie – jako typowo pesymistyczny, ale także jako motyw, w którym pośród świata słabości, nieszczęścia, z głębin ciemności wyłania się nieśmiało pierwiastek nadziei, pozwalający człowiekowi uwierzyć w sens piękna i radości w życiu. Niewątpliwie w utworze *Всему своё время* poeta uświadamia odbiorcy tekstu, iż wiara w przemijalność i nieustające rozmyślenia nad marnością ludzkiego bytu pozbawiają nadziei na osiągnięcie względnego szczęścia. Mężczyzna, pokładając ogromne nadzieje w sile i potędze Boga, twierdzi, że ludzkie cierpienie, ziemskie problemy i troski stają się nicością w porównaniu do potęgi świata duchowego. Nadzieja bohatera na osiągnięcie równowagi i stabilizacji życiowej jest równoznaczna z wiarą w Najwyższego Stwórcę i jego boski plan istnienia każdego człowieka. Podmiot liryczny przekonuje, aby nie popadać w pesymizm, mimo świadomości skończoności ludzkiego życia. Owa ufność staje się otuchą w kryzysowych sytuacjach życiowych i pozwala wierzyć w słuszność boskich zamiarów. Twórca podkreśla, że mimo iż wszystko co ziemskie ma nieubłagany koniec, to jednak każdy z nas posiada własną Świętą Gwiazdę – boskiego przewodnika, patrona, pomagającego przeżywać zarówno chwile dobra, jak i chwile zła: „Ведь жизнь нам дана всего лишь одна – так надо же жить?! / Над каждым горит и тайну хранит голубая звезда, / И знает когда твой путь озарить – знает когда”) (Tal'kov 141).

Podobny motyw wiary w lepsze życie zostaje również ukazany w utworze *Преданная подруга*, w którym Talkow personifikuje nadzieję jako dziewczynę będącą nieodłączną towarzyszką życia, z którą nie wyobraża sobie rozstania. Mimo kryzysowych, granicznych sytuacji życiowych oraz samotności podmiot liryczny optymistycznie patrzy w przyszłość, gdyż jest przeświadczony o sile własnej wiary w rozwiązanie nawet najtrudniejszych problemów. W oczach mężczyzny nadzieja jest mistyczną, niewidoczną nicią łączącą się za pośrednictwem tajemniczej mocy z jego losem. Bohater odrzuca przyziemne dobra, przelotne i niejednokrotnie fałszywe przyjaźnie z nieodpowiednimi ludźmi, wpływającymi

na jego życie destrukcyjnie. Jednocześnie żarliwie ufa w wielkość własnych przekonania i przemyśleń. Zdaniem podmiotu lirycznego, to właśnie poczucie nadziei jest największym bogactwem człowieka, jego jedyną ostoją, niezmienną i wyjątkową towarzyszką ziemskiej wędrówki:

Если вам скажут, что я одинок, вы не спешите верить,
Так получилось, случай помог распахнуть вовремя двери.
Есть у меня один секрет и вам я его открою –
Лучше подруги на свете нет, той, что всегда со мною.
И когда в жизни идёт всё кругом, рядом со мной она всегда – преданная подруга.

Нас не посорить и не разлучить ни под каким предлогом –
Слишком прочна та незримая нить, что ведёт нас одной дорогой.
А на дороге на этой подчас всякие были встречи...
Были друзья, что клялись мне не раз в дружбе большой и вечной.
Но когда, жизнь загоняла в угол, то оставалась со мною она – преданная подруга.

Вы безусловно хотите понять, кто же она такая,
Может быть, даже случалось встречать, но узнать её не узнали?
В бурном потоке несущихся лет встреча с ней неизбежна.
И никакого секрета тут нет, – имя её – надежда (Tal'kov 203–204).

Dokonany przegląd utworów pozwala dowieść obecności wieloaspektowego motywu nadziei w twórczości literackiej radzieckiego i rosyjskiego poety Igora Talkowa. Analizując jego spuściznę literacką, można wyodrębnić następujące obrazy nadziei: nadzieję uwarunkowaną dążeniem do godnego wypełnienia swej roli na arenie życia; nadzieję na nieśmiertelność poety i poezji; odwrócony motyw nadziei interpretowany jako utrata złudzeń, strach przed nieznaną, niepewną przyszłością; nadzieję prowadzącą do zwycięstwa w nierównej walce Dobra i Zła; nadzieję będącą wiarą w lepsze życie. W poetyce utworów zawierających motyw nadziei u Talkowa dominują odwołania intertekstualne do tekstów i symboliki biblijnej oraz nawiązania do dzieł poetów romantyzmu. W omawianej twórczości poetyckiej można również zauważyć relacje intertekstualne ze słowami Horacego. Poprzez wykorzystanie licznych aluzji autor zachował pamięć o literackim dziedzictwie kulturowym, które w tekstach młodego poety rockowego nabrało nowego znaczenia. Analizując również biografię Talkowa oraz *Монолог. Стихи. Воспоминания. Дневники*, można stwierdzić, iż poecie na każdym etapie twórczości literackiej towarzyszyła nadzieja na poskromienie własnych słabości, odgadnięcie filozoficznych tajemnic związanych z bytem człowieka, ale przede wszystkim na pokonanie komunistycznego reżimu oraz osiągnięcie upragnionej wolności i sprawiedliwości. Artysta do końca wierzył, że mocą swoich tekstów zdoła wywalczyć przemianę ówczesnej rzeczywistości.

Bibliografia

- Ancerowicz, Aleksandra. *Obraz Rosji w twórczości Igora Talkova*. Kutno, Wydawnictwo WSGK, 2021.
- Anisimow, Jewgienij. *Historia Rosji. Od Ruryka do Putina. Ludzie, daty, wydarzenia*. Warszawa, Inicjał, 2017.
- Bloom, Harold. *The anxiety of influence: A theory of poetry*. London, Oxford University Press, 1997.
- Borowy, Waclaw. *O wpływach i zależnościach w literaturze*. Kraków, Krakowska Spółka Wydawnicza, 1921.
- Burzyńska, Anna, Michał Markowski. *Teorie literatury XX wieku. Podręcznik*. Kraków, Znak, 2006.
- Hodanov, Mihail. „*Spasite naši duši!...*”. *Kniga perwaâ. Pravoslavnaâ duhovnost' i tvorčestvo russkih poëtov XX veka: Vladimir Vysockij, Igor' Tal'kov i drugie*. Moskwa, Otčij dom, 2000.
- Horacy. *Exegi monumentum aere perennius*. Przeł. Adam Ważyk. Web. 11.10.2021. https://poezja.org/wz/Horacy/27881/Pie%C5%9B%C5%84_III_30_Wybudowa%C5%82em_pomnik_trwalszy_ni%C5%BC_ze_spi%C5%BCu.
- Izmajlova, Irina. *Tajna Igorâ Tal'kova. „Na rasterzanie vandalam”*. Moskwa, Âuza, 2011.
- Kopaliński, Władysław. *Słownik symboli*. Warszawa, Rytm, 2019.
- Księgi Zachariasza. Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*. Przeł. Kazimierz Romaniuk. Kielce, Wydawnictwo M, 2013.
- Lermontov, Mihail. *Parus*. Web. 11.10.2021. <https://www.culture.ru/poems/36610/parus-beleet-parus-odinokii>.
- Mucha, Bogusław. *Historia literatury rosyjskiej*. Warszawa, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1989.
- Ničiporov, Il'â. „Motivy pesennoj poëzii Igorâ Tal'kova”. *Literaturnaâ učeba*, 1, 2003, s. 134–149.
- Puškin, Aleksandr. *Poët*. Web. 11.10.2021. <https://rustih.ru/aleksandr-pushkin-poet/>.
- Puškin, Aleksandr. *Poët i tolpa*. Web. 11.10.2021. <https://www.culture.ru/poems/4432/poet-i-tolpa>.
- Puškin, Aleksandr. *Poëtu*. Web. 11.10.2021. <https://pishi-stihi.ru/poetu-pushkin.html>.
- Tal'kov, Igor'. *Monolog. Stih. Vospominaniâ. Dnevnik*. Moskwa, ÈKSMO-Press, 2002.
- Tal'kov, Igor'. *Sud*. Web. 17.10.2021. <https://www.youtube.com/watch?v=7UQyKLxjV7g&t=2030s>.